

henkilöhistoriallisen historiantutkimuksen metodien pohdintaa sitäkin enemmän.

Palaan vielä Birgitte Possingin kirjoitukseen, jonka lopussa hän pohtii onnistuneen historiallisen elämäkerran reseptiä. Hänen mukaansa elämäkerrassa tulee olla jokin teesi tai ongelma, siis tutkimuskysymys. Toiseksi henkilö ja hänen tekonsa pitää asettaa kontekstiinsa. Kolmanneksi tutkijan pitää olla tietoinen asemastaan kertojana ja tehdä sen mukaisia eettisiä valintoja. Neljänneksi tutkijan tulee ottaa huomioon media, joka voi kannibaloida tutkimuksen tuloksia. Hänellä on valta "kanonisoida, vulgarisoida kuin skandalisoidakin päähenkilönsä, mutta myös valta käsitellä tämän elämää ja perintöä tasapainoisesti ja silti kertoa kiehtova tarina" (s. 75). Minusta Possing ja muut kirjoittajat esittävät nimenomaan historiantutkimuksen metodeihin liittyviä pohdintoja ja he tekevät sen hienosti. Teoksessa vilahtaa biografiseen käänteeseen liittyen henkilöhistoriallisen näkökulman puolustus, mikä on minusta aivan turhaa. Ainahan yksilöt ovat olleet historian tutkimuksen kiinnostuksen kohteina, eri asia on, mitä heidän avullaan on tutkittu. Tulen mielelläni käyttämään kirjaa muun muassa kirkkohistorian metodien oppimisen ja eksplisoiamisen tukena.

PÄIVI SALMESVUORI, DOS.

SANDRA HAGMAN Seitsemän kummaa veljestä: Kertomuksia suomalaisen homoseksuaalisuuden historiasta. Helsinki: Gaudeamus 2016. 296 s.

Historiantutkija ja queer-tutkija Sandra Hagmanin teos perustuu hänen englanninkieliseen väitöskirjaansa *Seven Queer Brothers: Narratives of Forbidden Male Same-sex Desires*

from Modernizing Finland 1894–1971 (European University Institute, 2014). Hagman käsittelee tutkimuksessaan sitä, kuinka miesten välistä himoa on Suomessa eri aikoina ja erilaisissa yhteiskunnallisissa tilanteissa käsitteellistetty, kontrolloitu ja eletty todeksi. Kysymys nousee queer-tutkimukseksi kutsutusta sukupuoli- ja seksuaalisuudentutkimuksen suuntauksesta, joka korostaa seksuaalisuuden kulttuurista ja historiallista rakentuneisuutta; ruumiissa tuntuva halun olemassaoloon vaikuttavat vallitsevat käsitykset, arvostukset ja erilaiset valtakanteet.

Hagman tarkastelee suomalaisen homoseksuaalisuuden muodonmuutoksia seitsemän miehen kokemusten avulla. Eri aikoina eläneet miehet, jotka Hagman on nimenyt Jukolan veljessarjan mukaisesti, jakavat saman rikoksen: samasukupuolisen haureuden. Miehet ovat "kummia veljeksiä" juuri jakamansa yhteiskunnallisen marginaalin vuoksi. Heidän tarinansa Hagman on löytänyt oikeudenpöytäkirjoista. Arkistolähteiden rinnalla kulkee lisäksi muita miesten elämää valottavia lähteitä, kuten sanomaa ja aikakauslehtikirjoituksia sekä kunkin aikakauden tieteellisiä artikkeleita. Kyse on mikrohistoriallisesta menetelmästä, jossa erityistapausten kautta tuotetaan uutta tietoa laajemmista ilmiöistä. Miesten elämäntarinat heijastelevatkin Hagmanin mukaan kunkin aikakauden yleisimpiä seksuaalisuuteen ja sukupuoleen liittyviä ihanteita sekä käsityksiä normaaliudesta.

Miesten tarinat asetuttavat vuosiin 1894–1971, jolloin samaa sukupuolta olevien välinen haureus oli Suomessa rikos. Kirja etenee kronologisesti, ja se on jaettu kolmeen laajempaan osaan, mikä heijastelee laajempia suomalaisessa yhteiskunnassa tapahtuneita muutoksia suhteessa samasukupuolisen halun käsitteellistämiseen ja kontrollointiin. Hagmanin määrittämät nivelkohdat perustuvat laadullisiin muutok-

siin tavassa käsittää miesten välisiä suhteita. Kyse on samalla määrällisestä muutoksesta – muuttuneet käsitykset kun vaikuttivat haureustuomioiden määriin. Pääpiirteissään samasukupuolisen halun käsitteellistämisen murroskohdat näyttävät osuvan yksin suomalaisen yhteiskunnan modernisaatiokertomuksen pääkohtien kanssa: sisällissota, 1930-luvun kuuhunta ja sotavuodet sekä 1960-luvun murros ovat kaikki tuottaneet aiemmasta poikkeavaa homoseksuaalisuutta. Hagman nivoo tutkimuksessaan ansiokkaasti laajemmat yhteiskunnalliset kehityslinjat yhteen yksilötason kokemusten kanssa osoittaakseen, kuinka seksuaalisuus elettyinä kokemuksena ei ole koskaan irrallaan ympäröivän maailman tapahtumista.

Ensimmäisessä osassa tuusniemeläisen kansakouluopettaja Juhanin ja kotkalaisen viinatrokari Tuomaksen tarinat valottavat 1900-luvun alkupuolen käsityksiä miesten välisestä himosta yhtäältä maaseudulla ja toisaalta sisällissodan jälkeisessä, verkkaiseen teollistuvassa Suomessa. Toisin kuin 1900-luvun taitteen Manner-Euroopassa, maaseutuvaltaisessa Suomessa samasukupuoliset suhteet eivät Hagmanin mukaan herättäneet suurta huomiota. Ensimmäisen kolmen vuosikymmenen aikana haureustuomion sai vain kymmenen henkilöä, kaikki miehiä – tosin yhtä lailla vähän ihmisiä tuomittiin myös muista seksuaalirikoksista.

Harvat tuomiot heijastelivat vallinneita sosiaalisia rakenteita. Juhanin tarinan avulla kuvataan sitä, kuinka maaseudulla kuvatuiksi joutuivat useimmiten kyläyhteisön merkkihenkilöt, joilla oli sosioekonomisen asemansa vuoksi mahdollisuus käyttää oikeuksistaan tietämättömä maalaisköyhällistä eri tavoin hyväkseen. Tämä valta-asetelma alkoi kuitenkin murtua työväen aatteen levitessä. Oikeusjutuissa olikin usein kyse myös muiden erimielisyyksien selvittämisestä. Maaseudulla annettuihin tuomioihin si-

sältyvää luokkakysymystä ja tuomioiden pientä määrää alleviivaa sekin, ettei tasavertaisessa asemassa olleiden miesten seksuaalisiin suhteisiin kiinnitetty oikeusistuimissa huomiota.

1900-luvun alun kaupungeissa tuomituiksi joutuivat puolestaan työläistäustaiset miehet. Kun maaseudulla seksuaalisuuden kontrolli perustui sosiaalisiin suhteisiin, kaupungeissa tehtävä oli ulkoistettu virkavallalle. Tämän seurauksena tuomiolle joutuivat satunnaiset julkisissa paikoissa tapahtuneet haureus-tapaukset, kuten Tuomaksen nopea kohtaaminen Einon kanssa kotkalaisessa puistossa. Hagman huomauttaakin, että oikeustapaukset antavat hyvin rajatun kuvan tuon ajan samasukupuolisesta kulttuurista. Koska kontrolli kohdistui työväestön seksuaalisuuteen, pitkäaikaiset yläluokkaiset miesten suhteet sekä naisten väliset suhteet jäivät oikeusistuimelta näkymättömiin. Puistossa vaarivasta homomiehestä alkoikin hiljalleen muodostua Suomessa homomiehen prototyyppi, ja homoseksuaalisuus alettiin nähdä ennen kaikkea kaupungistumiseen liittyvänä ongelmana.

Homoseksuaalisuudesta tuli suuremman pelon ja huolen aihe 1930-luvun kuluessa, kun uudenlainen tieteellinen tieto homoseksuaalisuudesta levisi laajempaan tietoisuuteen. Kirjan toisessa osassa Hagman kuvaa helsinkiläisen lakimies Aapon, mielenterveyshoitaja Simeonin ja vääpelinä rintamalla toimineen Timon tarinoiden avulla sitä, kuinka väestöpoliittiset hankkeet, laajentunut tieteellinen kirjoittelu ja sota-ajan poikkeukselliset olosuhteet muuttivat samasukupuolisen halun käsitteellistämistä. Suomen ja Saksan tiivis yhteistyö tieteen ja politiikan rintamalla ohjasi suomalaisia keskustelua eri teille kuin Ruotsissa ja Tanskassa, joista jälkimmäinen oli poistanut homoseksuaalisuuden rikoslaista jo vuonna 1930. Suomes-
sa väestön terveyttä ja lisääntymistä ajaneet hankkeet nostivat etualalle

huolen homoseksuaalisuuden tarttumisesta ja sen luomasta uhasta kansakunnan jatkuvuudelle. Aapon kokemukset lama-ajan Helsingissä heijastelevat sitä, kuinka samasukupuolinen himo alkoi näyttäytyä saksalaisen seksuaalitieteellisen kirjoittelun valossa sielullisena sairautena ja yhteiskunnallisena ongelmana. Miesten väliin seksisuhteisiin alettiin siksi suhtautua aiempaa vakavammin. Huoli kansakunnan terveydestä konkretisoitui 1930-luvulla sterilisaatiolaissa, joka mahdollisti homoseksuaalisesti tuntevan ihmisen – kirjan veljeksistä Simeonin – kastraation.

Vääpeli Timon tarina puolestaan avaa näkökulman sota-ajan homoseksuaalisuuteen, joka on ollut suomalaisten queer-tutkijoiden mielenkiinnon kohteena aiemminkin. Aihe on ollut suomalaisessa sotahistorias-
sa vaiettu, sillä homoseksuaalisuus on istunut huonosti heteromaskuliinisuudelle perustuvaan sankariso-tilasmyyttiin. Kenttäoikeustapausten avulla Hagman osoittaa, kuinka rintamalla levisi ja vahvistui käsitys homoseksuaalisuudesta tarttuvana sairautena. Tämän vuoksi miessuhteisiin suhtauduttiin rintamalla vihamielisesti. Kenttäoikeudessa lange-
tettiin suhteellisesti kovempia rangaistuksia, ja esimerkiksi Timo pahoinpideltiin joukkueenjohtajan kehotuksesta.

Samasukupuolinen himo alettiin nähdä todellisena ongelmana 1950-luvun alussa: vuosina 1946–1950 tuomioita annettiin peräti 162 kappaletta. 1960-luvulle tultaessa tuomioiden määrä kuitenkin väheni, kun yhteiskunnallinen keskustelu homoseksuaalisuudesta käynnistyi. Kirjan kolmannessa osassa kuvataan tätä kehitystä Laurin ja Eeron kokemusten kautta. Perheellisen upseeri Laurin tarina kuvaa, kuinka samasukupuolista halua toteutettiin ja kontrolloitiin 1950-luvun Helsingissä. Julkiset käymälät ja puistot vetivät puoleensa miehiä maaseutua myöten. Kohtaamispaikat olivat myös poliisin tiukan valvonnan alai-

sina. Homoseksuaalisuudelle annettu uudenlainen kulttuurinen merkitys sai myös tavalliset kansalaiset ilmiantamaan ”miesrakastajia”. Tiukimmillaan kontrolli oli olympiavuonna 1952, jolloin Helsingin raastuvanoikeudessa annettiin tuomioita enemmän kuin koskaan aiemmin tai sen jälkeen. Hagman näkee, että kontrollin tavoitteena oli suojella hauraaksi nähtyä heteroseksuaalisuutta – ajateltiinhan homoseksuaalisuuden tarttuvan. Moraalista paniikkia lisäsi, että samasukupuolinen himo liitettiin lasten seksuaaliseen hyväksikäyttöön.

Nuorimman veljeksien, Eeron, tarina kertoo 1960-luvun seksuaalisesta murroksesta ja homoseksuaalisuuden noususta ihmisoikeuskysymykseksi myös Suomessa. Paljon julkisuudessa esiintynyt Eero toimi muun muassa seksuaalivähemmistöjen järjestö Psyke ry:n puheenjohtajana ja vaikutti siihen, että homoseksuaalisuus lopulta dekriminallisoitiin. Tarinan yhteydessä sivutaan myös kirkon reaktioita virinneeseen yhteiskunnalliseen keskusteluun. Mielenkiintoisena yksityiskohtana Hagman toteaa, että vaikka rikoksesta samasukupuolisen haureuden juuret ovat raamatulliset, hän löysi ensimmäisen maininnan homoseksuaalisuudesta syntinä vasta vuonna 1966 julkaistusta piispojen kannanotosta *Ajankohtainen asia*.

Hagmanin teos on tärkeä, sillä suomalaisen homoseksuaalisuuden historiaa ei ole tässä mittakaavassa juurikaan tutkittu. Koska kyseessä on väitöskirjaan pohjaava yleistajuinen esitys, lukija jää paikoin kaipaamaan tarkempia viittauksia lähteisiin ja tutkimuskirjallisuuteen. Samasta syystä myös teoreettiset ja metodologiat koskevat keskustelut jäävät vähiin. Niistä kiinnostuneita voi kannustaa tutustumaan Hagmanin väitöskirjaan.

Yleistajuisempi esitystapa on kuitenkin perusteltu, sillä teos on tärkeä puheenvuoro nykyhetken homoseksuaalisuutta koskevaan keskusteluun. Tilanteessa, jossa esimer-

kiksi kirkon sisällä pohditaan suhtautumista uuteen avioliittolakiin, Hagmanin tutkimus tarjoaa tärkeän näkökulman (homo-)seksuaalisuuden muuttuvaan luonteeseen. Vajaan sadan vuoden aikana samasukupuolinen halu on saanut monenlaisia muotoja, ja siihen on suhtauduttu hyvin eri tavoin hyvin eri syistä. Nämä historiassa eläneet uhkaavat ja vaaralliset hahmot vaikuttavat nykykeskustelun taustalla, vaikka emme sitä välttämättä huomaa. Hagman tekee suuren palveluksen nykyhetken keskustelijoille nostamalla esiin homouden kumman historian.

TEEMU RATINEN, TEOL. TRI

MARI PULKKINEN

Salattu, suoritettu ja sanaton suru: Läheisen menettäminen kokonaisvaltaisena kokemuksena. Helsinki: Unigrafia 2016. 417 s.

Mari Pulkkisen uskontotieteen väitöskirja on tärkeä puheenvuoro suomalaisen surukeskusteluun. Pulkkisen tutkimus suomalaisesta surusta perustuu 159 kirjeen aineistoon vuosilta 2003–2005. Tutkimukseen osallistettiin lehti- ja internetkirjoituspöytäkirjojen perusteella. Osallistujat olivat eri-ikäisiä ja eritaustaisia suomalaisia kirjoittajia. Pulkkinen tarkastelee läheisen menettämistä ainutkertaisen ihmisen kokonaisvaltaisena kokemuksena, joka on yhtäältä syvästi subjektiivinen, mutta toisaalta lähtökohtaisesti myös jaettu. Hän rakentaa tutkimuksessaan käsitteellisesti-teoreettisen analyttisen työkalun, jolla hän pyrkii tavoittamaan tunteen ja tajunnan, tekojen ja toiminnan sekä sanojen ja kieliopin ulottuvuuksilla liikkuvaa surua. Pulkkinen korostaa myös, että menetykskokemusta ei voida ymmärtää huomioimatta kokonaiskon-tekstia – elämän kulkua, kulttuuris-

yhteiskunnallista kehystä ja sen kuoleman kulttuuria. Pulkkinen tulee siihen tulokseen, että suru näyttyy tunteiden ja tajunnan osalta salattuna ja vaikeasti tavoitettavana. Tunteet ovat moninaisia ja tulkinnanvaraisia, ja surulla on myös kehollinen, kulttuurinen ja sosiaalinen ulottuvuutensa, joka on usein vaikeasti sanoitettavissa.

Pulkkisen keskeinen sanoma on se, että suru on kokonaisvaltainen ja normaaliin elämään kuuluva asia, josta ei tarvitse selvitä tai päästä yli. Erityisesti Pulkkisen kritiikki kohdistuu psykologis-kliiniseen surukäsitykseen, joka kirjoittajan mukaan on kehitetty ammattilaisten tarpeista ymmärtää surua surevien tarpeiden sijaan. Siksi kirjallisuutta hallitseva käsitys surusta tilapäisenä häiriötilana, josta pitäisi mahdollisimman nopeasti päästä eroon, on surevalle lähinnä haitallinen asia. Monesti sureva kokee surevansa ikään kuin väärin.

Vaikka Pulkkinen kirjoittaa ajattelevansa surusta toisin, eivät hänen näkemyksensä ole kansainvälistä surututkimusta tuntevalle uusia. Esimerkiksi George Hagmanin artikkelissa vuodelta 2001 todetaan miltei kaikki Pulkkisen esiin nostamat psykologis-kliinisen surukäsityksen ongelmat jo vuosia aiemmin esiin tulleina asioina. Pulkkisen kritiikki vaikuttaakin perustuvan suurelta osin siihen, mitä sosiologi Tony Walter on 1990-luvulla esittänyt. Siihen on surututkimuksen piirissä vastattu hyvinkin perusteellisesti ja uudemman keskustelun huomioon ottaminen olisi ollut Pulkkisen tutkimukselle hyödyllistä.

Yleisen suomalaisen surukeskustelun kannalta Pulkkisen teos on erittäin tarpeellinen. Suru ei ole sairaus, vaan elämän mielekkyyden perusteisiin ja ihmisyyteen erottamattomasti kuuluva asia – kokonaisvaltainen kokemus. Suru on paitsi tunte, myös kehollista kokemista, se on sosiaalista ja siinä on myös hyviä puolia. Suomalaisessa julkisessa surukeskustelussa ja -kirjallisuudessa

nämä puolet ovat jääneet vähemmälle huomiolle.

Surututkimuksen puheenvuorona Pulkkisen teos ei puolestaan ole yhtä vakuuttava. Hän kritisoi suomalaista surututkimusta, koska se perustuu psykologis-kliiniseen surukäsitykseen. Pulkkinen korostaa, että hän on rajannut hyödyntämänsä ”tutkimuksen siten, että painopiste on suomalaista surua empiirisellä otteella lähestyvässä väitöskirjatutkimuksessa” (s. 21). Tätä hän perustelee sillä, että suru on ajallisesti ja paikallisesti väritetty ilmiö, ja hänen aineistonsa on kotimaista. Pulkkisen ratkaisun voisi vielä jotenkin hyväksyä aineiston keskusteluttamisen suhteen, mutta kansainvälisen surututkimuksen jättäminen vähemmälle on selkeä puute. Siihen perehtyminen olisi antanut Pulkkiselle paremman käsityksen siitä, mihin esimerkiksi suomalaiset hoitotieteelliset tutkimukset pohjaavat.

Vaikka Pulkkisen kritiikki yleisessä suomalaisessa keskustelussa esiintyvää kapeaa surukäsitystä kohtaan on purevaa, hänen kritiikkinsä suomalaista surututkimusta kohtaan vaikuttaa menevän maalistaan ohi. Hyvänä esimerkkinä tästä on Pulkkisen suomalaisen surututkimuksen pioneerin Soili Poijulan *Surutyö*-teokseen (2002) kohdistama kritiikki. Poijula kirjoitti aikanaan teoksensa siksi, että vuonna 1996 julkaistu jatkuviin tunnesiteisiin perustuva uusi surukäsitys haastoi perinteiset vaihemallit ja erityisesti sen, että surevan tulisi katkaista tunnesiteensä vainajaan. Poijula kirjoittaa: ”Jokaisen ihmisen suru on yksilöllinen – suru sisältää tunteita, asenteita ja käyttäytymisen – suru ei ole jotakin, joka menee ohi, vaan jotakin, jonka kanssa sureva elää.”

Nähdäkseni Pulkkinen on samalla asialla kuin Poijulakin. Molemmat korostavat surun kokonaisvaltaisuutta kokemuksena, jolla ei ole mitään tiettyä päätepistettä. Pulkkinen kritikoit psykologis-kliinistä surukäsitystä viittaamalla Poijulaan: ”Vaikka aikarajat on todettu rikotuksi myy-